

Inhoud klas 6

Lessen klas 6	317
I. Lichamelijke en emotionele ontwikkeling	320
1. Hoe zie ik mezelf?	320
2. Seks-stress	322
3. Zwanger...en dan	325
II. Sociale ontwikkeling en relaties	326
4. Jij bent mijn vriend(in), omdat...	326
5. Soorten vriendschappen	327
6. Mijn vriend(in) zegt...	329
7. Stereotypen en seks in tv-programma's	330
8. Oké of niet?	321
9. Seks en geld	333
III. Seksualiteit en gezondheid	337
10. Risico nemen	337
11. En toen?	339
Kopieerbladen	342
Planningsformulieren	360

Voortgezet onderwijs, klas 6

I. Lichamelijke en emotionele ontwikkeling

Doel:

De leerlingen

- worden zich bewust van ideaalbeelden en kunnen deze relativeren
- ontdekken de verschillende aspecten van een zwangerschap
- worden zich ervan bewust van de problemen die een seksuele relatie met zich mee kan brengen
- ontdekken dat er verschillende vormen van seksuele gemeenschap zijn

Lessen:

les	titel	lesdoel
1	Hoe zie ik mezelf?	De leerlingen kijken op een veilige manier kritisch naar hun eigen zelfbeeld.
2	Seks-stress	De leerlingen worden zich bewust van de problemen die een seksuele relatie met zich mee kan brengen en ontdekken dat er verschillende vormen van seksuele gemeenschap zijn.
3	Zwanger... en dan	De leerlingen ontdekken de verschillende aspecten van een zwangerschap en de relevantie daarvan voor mannen en vrouwen.

II. Sociale ontwikkeling en relaties

Doel:

De leerlingen

- kunnen verschillende soorten relaties herkennen
- zien in dat mensen verschillende verwachtingen van een relatie kunnen hebben
- staan kritisch tegenover stereotypen
- worden zich bewust van de waarden die ze in een relatie belangrijk vinden
- worden zich bewust van de verwachtingen die ze zelf van een relatie hebben
- zijn weerbaar ten opzichte van sociale druk
- onderkennen de grenzen binnen een relatie
- vormen hun mening over de combinatie geld en seks
- denken na over de verschillen in vriendschappen met meisjes en jongens en met dove/slechthorende en horende mensen
- realiseren zich dat het goed kan zijn om een netwerk op te bouwen en weten hoe ze dat kunnen doen

Lessen:

les	titel	lesdoel
4	Jij bent mijn vriend(in), omdat ...	De leerlingen worden zich bewust van de overwegingen die een rol kunnen spelen bij het aangaan van vriendschappen.
5	Soorten vriendschappen	De leerlingen denken na over de verschillen in vriendschappen met meisjes en jongens en met dove/slechthorende en horende mensen. Ze realiseren zich dat het goed kan zijn om een netwerk op te bouwen en weten hoe ze dat kunnen bouwen.
6	Mijn vriend(in) zegt ...	De leerlingen worden zich bewust van de waarden die ze in een relatie belangrijk vinden en de verwachtingen die ze ten aanzien van een relatie koesteren. De leerlingen zijn weerbaar ten opzichte van sociale druk.
7	Stereotypen en seks in tv-programma's	De leerlingen kunnen verschillende soorten relaties herkennen en zien in dat mensen verschillende verwachtingen van een relatie kunnen hebben. Ze staan kritisch tegenover stereotypen.
8	Oké of niet?	De leerlingen onderkennen de waarden en grenzen binnen een relatie.
9	Seks en geld	De leerlingen vormen hun mening over de combinatie seks en geld.

III. Seksualiteit en gezondheid

Doel:

De leerlingen

- weten dat mannen en vrouwen bij seksuele gemeenschap zwangerschap kunnen voorkomen met behulp van voorbehoedmiddelen
- weten op welke wijze besmetting met het aidsvirus en ander seksueel overdraagbare aandoeningen kan plaatsvinden
- weten hoe ze kunnen aangeven dat ze veilig willen vrijen
- worden zich bewust van hun eigen houding ten opzichte van veilig vrijen

Lessen:

les	titel	lesdoel
10	Risico nemen	De leerlingen denken na over risico's nemen in verband met veilig vrijen.
11	En toen?	De leerlingen oefenen manieren om duidelijk te maken dat ze veilig willen vrijen. Ze reflecteren op hun spelgedrag en hun werkelijke gedrag in verband met veilig vrijen.

I - Lichamelijke en emotionele ontwikkeling

Les 1

Hoe zie ik mezelf?

Lesdoelen

De leerlingen kijken op een veilige manier kritisch naar hun eigen zelfbeeld.

Benodigdheden

- dvd *Jonge heren: uiterlijk* (zie bijgevoegd materiaal)
- tv en afspeelapparatuur
- kopieerblad VO-6.1
- kaartjes
- pen
- doos

Introductie

Leg aan de leerlingen uit dat deze les over hun zelfbeeld gaat. Je zelfbeeld is het beeld dat je van jezelf hebt. Vaardigheden en karaktereigenschappen bepalen een deel van het zelfbeeld, een ander deel wordt bepaald door lichamelijke kenmerken.

Kijk samen met de leerlingen naar de dvd. Hierop vertellen een paar jongens wat ze van hun uiterlijk vinden. Niet iedere jongen is tevreden over zijn uiterlijk. Bespreek de dvd aan de hand van de volgende vragen:

- Een aantal jongens wil meer spieren hebben. Willen de jongens in de klas dat ook? En geldt dat ook voor de meisjes?
- Eén jongen vindt dat hij flaporen heeft, een te grote neus, te dik is, te klein en te weinig spieren heeft. Begrijpen de leerlingen dat hij niet tevreden is over zijn uiterlijk? Waarom wel/niet?
- Eén jongen heeft vaak een pet op, omdat hij zich daarmee zeker voelt. Hebben de leerlingen ook iets waardoor ze zich zeker voelen?
- Een kale jongen zegt: 'Het belangrijkste is zelfvertrouwen. Als je dat hebt, maakt het niet uit hoe je eruit ziet.' Zijn de leerlingen het met hem eens? Waarom wel/niet?

Je zelfbeeld wordt niet alleen bepaald door je uiterlijk, maar ook door je innerlijk. Verzamel zonnodig met de leerlingen een aantal karaktereigenschappen, bijvoorbeeld aardig, driftig, jaloers, netjes, sportief. Schrijf ze op het bord en illustreer ze eventueel met eenvoudige tekeningetjes. (In deze les ligt de nadruk op eigenschappen en niet op vaardigheden.)

Deel werkblad VO-6.1 uit en vraag de leerlingen op dit blad hun eigenschappen in te vullen. Geef hen hiervoor 5 minuten de tijd.

Kern

Geef de leerlingen de opdracht om in hun lijst aan te geven welke eigenschappen en kenmerken ze positief beoordelen en welke negatief door in het vakje achter iedere eigenschap een plus of min te zetten. Laat het aantal positieve en negatieve eigenschappen en kenmerken optellen. Wat zegt dit over hun zelfbeeld?

Laat de leerlingen één van de eigenschappen of kenmerken die ze als negatief beoordeeld hebben, kiezen en op een kaartje schrijven. Doe de kaartjes in een doos. Laat om de beurt een leerling een kaartje trekken en voorlezen wat erop staat. Bespreek deze eigenschap of dit kenmerk met de leerlingen en herformuleer de eigenschap of het kenmerk zodanig, dat deze positief geduid wordt. Stel hierbij vragen als: Waarom is dit een negatieve eigenschap/een negatief kenmerk? Wat zijn de nadelen? Voor wie? Kan het ook een positieve eigenschap/een positief kenmerk zijn? Welke voordelen heeft deze eigenschap/dit kenmerk? Wat kan ermee bereikt worden? Wie zou deze eigenschap/dit kenmerk willen hebben? Waarom? Bijvoorbeeld: iemand die altijd zijn eigen gang gaat, zal niet zo snel door groepsdruk stomme dingen doen. Bespreek alle kaartjes op deze manier.

Afsluiting

Bespreek de opdracht na met de leerlingen. Hoe komt het dat ze bepaalde eigenschappen en kenmerken negatief beoordelen? Wie bepaalt dat? Welke eigenschappen en kenmerken vinden ze positief? Waarom? Zijn er ook nadelen verbonden aan positieve eigenschappen en kenmerken? Welke? Kunnen de positieve eigenschappen en kenmerken ook negatief geduid worden? Bijvoorbeeld: iemand die altijd aardig is, gaat moeilijkheden uit de weg en gaat bijvoorbeeld de strijd over onrecht niet aan.

Suggesties/ideeën/tips

- Vaak worden eigenschappen positief of negatief beoordeeld. Als er 'te' voor staat, zijn de meeste eigenschappen negatief. Iemand die te daadkrachtig is, wordt snel drammerig. Iemand met te weinig draadkracht is vaak passief. Te behulpzaam wordt bemoeizuchtig, te weinig behulpzaam wordt onverschillig. Laat de leerlingen ontdekken dat het goed is om maat te houden, terwijl het ook afhankelijk is van de situatie. Bespreek met de leerlingen een aantal actuele situaties en personen die hen bezig houden. Analyseer de situatie en de kracht en zwakte van een eigenschap van iemand binnen die situatie.
- Bespreek met de leerlingen het verband tussen hun zelfbeeld en hun gevoel van zelfvertrouwen. Welke relatie zien zij tussen hun zelfbeeld en hun gevoel van zelfvertrouwen? Wordt het een door het ander beïnvloed? Waardoor wel/niet? Het gaat om de bewustwording van de leerlingen dat ze invloed kunnen hebben op hun eigen zelfbeeld en daarmee op hun gevoel van zelfvertrouwen.
- Praat met de leerlingen over zelfvertrouwen. Kan iemand te veel of te weinig zelfvertrouwen hebben? Wat is het gevolg? Bijvoorbeeld in een sollicitatiegesprek, bij een proefwerk of als je iemand probeert te versieren.
- Stel met de leerlingen aan de orde wat ze kunnen doen om hun zelfbeeld/zelfvertrouwen te verbeteren.

Differentiatiemogelijkheden

- Als de beschreven kern te moeilijk is, kunt u de volgende variant kiezen. Laat de leerlingen op een kaartje drie positieve eigenschappen van zichzelf opschrijven en één eigenschap waar ze niet tevreden over zijn. Alle leerlingen doen hun kaartje in een doos. Om de beurt trekken ze een kaartje uit de doos en lezen dat voor. Kunnen de andere leerlingen raden van wie het kaartje is? Als dat gelukt is, bedenken ze met elkaar nog drie positieve eigenschappen van de betreffende leerling. Eventueel kunt u deze achter op het kaartje schrijven. Praat er met de leerlingen over wat handige eigenschappen zijn als je doof/slechthorend bent. Of vinden de leerlingen dit onzin? Moet je als je doof/slechthorend bent meer doorzettingsvermogen hebben? Of moet je vooral goed tegen pesten kunnen? Helpt humor of juist niet?
- Kies als afsluiting voor een gesprek over zelfvertrouwen. Wat is zelfvertrou-

wen en hoe herken je dat? Laat de leerlingen uitspelen hoe ze met veel of weinig zelfvertrouwen contact maken of iemand versieren. Wat kunnen ze doen om hun zelfvertrouwen te vergroten? Denken ze dat kleding, make-up of (plastische) chirurgie kunnen helpen? Of zien ze meer in het aanleren van vaardigheden? Welke zijn dat dan? Wijs ook op de manier van denken: als je ergens naar toe gaat met het idee dat het toch wel niet zal lukken, dan wordt het ook moeilijk. Maakt het voor het zelfvertrouwen van de leerlingen uit dat ze doof/slechthorend zijn? Laat de leerlingen noemen welke dingen volgens hen mis gaan omdat ze doof/slechthorend zijn. De reden 'alleen omdat ik doof ben' is vernietigend voor zelfvertrouwen. Zoek samen verder naar andere redenen. Gaan die dingen dan nooit fout bij horende mensen? Zijn er dingen waar je beter in bent dan horende mensen? En worden horende mensen daar onzeker van? Probeer met elkaar voor iedereen een tip te verzinnen om het zelfvertrouwen te vergroten.

Bronnen

Love Needs Learning van Margaret Vincent en Geoffrey Chapman.

Les 2 Seks-stress

Lesdoelen

- De leerlingen worden zich bewust van de problemen die seksuele gemeenschap met zich mee kan brengen.
- De leerlingen ontdekken dat er verschillende vormen van seksuele gemeenschap zijn.

Benodigdheden

- dvd BNN: *Seksuoloog* (zie bijgevoegd materiaal)
- dvd *Jonge Heren: de maat* (zie bijgevoegd materiaal)
- tv en afspelerapparatuur
- kopieerblad VO-6.2

Introductie

In 2003 zond BNN een tv-programma voor jongeren uit over seksualiteit. Aan het einde van het programma konden jongeren vragen stellen. De meeste vragen gingen over klaarkomen, soa's en het uiterlijk van het geslachtsorgaan.

Bekijk samen het eerste filmpje op de dvd over soa's. Bespreek het filmpje kort. Vonden de leerlingen iets leuk in het interview of juist niet leuk of raar? Wisten ze dit allemaal al, of hebben ze nieuwe dingen gezien? Bekijk daarna het tweede filmpje en stel dezelfde vragen. Vraag als het derde filmpje bekeken is wat de leerlingen vonden van deze interviews? Jongens maken zich soms zorgen over de lengte van hun penis. Meisjes maken zich soms zorgen over de grootte van hun borsten en over hoe hun vulva eruit ziet. (Te grote schaamlippen of te kleine, of teveel schaamhaar etc). Mensen zijn heel verschillend en daar horen verschillende vormen geslachtsorganen bij. Het is pas een probleem als jij je er zorgen over maakt.

Kern

Vertel dat deze les gaat over problemen met seks. Soms maken mensen zich zorgen of ze er wel goed uitzien en of ze wel goed genoeg kunnen vrijen.

Stel: Een goede vriend of vriendin komt naar je toe met een brief van een tv-programma. Hij of zij heeft zich met zijn of haar verkering opgegeven voor

‘Seks-stress’. Dat is een programma voor mensen die problemen hebben met seks. Een camera zal hen filmen als ze aan het vrijen zijn en dan wordt het besproken met een seksuoloog of psycholoog.

- Hoe is jouw reactie?
- Wat vind je ervan dat je vrienden dat gaan doen?
- Zou je willen weten wat hun problemen zijn? Waarom wel/niet?
- Zou je daarover vragen durven stellen? Waarom wel/niet?
- Zou je zelf aan zo’n programma mee willen doen? Waarom wel/niet?
- Zou jij alles vertellen en alles willen doen voor de camera?
- Met wat voor soort vragen zou het tv-programma te maken hebben?

Als de leerlingen veel suggesties geven bij de laatste vraag, zet dan de leerlingen met deze vragen aan het denken over oorzaken en aanpak van de problemen die mensen hebben rond seks.

Als de leerlingen niet zelf met veel suggesties komen, deelt u kopieerblad VO-6.2 uit.

Laat de leerlingen in kleine groepjes de brieven lezen en de oplossingen bedenken. Bespreek de brieven en oplossingen plenair na en geef daarbij de antwoorden:

1. De gemiddelde lengte van een stijve piemel van de man is tussen de 12,4 en 16,7 centimeter. Een slappe piemel is tussen de 8,9 en 10,7 cm. Je moet meten vanaf de buikwand. Maar de lengte van de piemel is voor het vrijen niet belangrijk. Het gaat er vooral om wat je ermee doet. Misschien zal de ene jongen of meisje het belangrijker vinden dan de ander. Hoe dan ook, de lengte van de penis zegt niets over de kwaliteit van seks die je daarmee kunt hebben, noch over de ‘mannelijkheid’ van de eigenaar.
2. Als je veel drinkt, krijg je meer zin in seks, maar vaak minder snel een erectie. Als je je er zorgen over maakt of je wel een erectie krijgt, dan lukt het nog minder. Je kunt jezelf niet dwingen een erectie te krijgen. Maak je geen zorgen en ga niet je best lopen doen, geniet gewoon van het vrijen. Als het echt een probleem is, ga dan naar de dokter.
3. Veel jongens komen in het begin te snel klaar. Vooral in de puberteit is de penis extra gevoelig, waardoor de spanning toe kan nemen tijdens de seks. Als je doorgaat met vrijen, krijg je vaak vanzelf weer een erectie. Het vrijen wordt leuker als je er allebei van geniet. Dus ga niet meteen slapen, maar probeer het voor haar ook fijn te maken.
4. Als je niet opgewonden en ontspannen genoeg bent, kan het vrijen pijnlijk zijn. Dat komt vaker voor. De vagina wordt dan minder vochtig en de spieren rondom het bekken spannen zich, waardoor het naar binnen brengen van een vinger of penis moeilijk gaat. Als je je er heel druk om maakt, neemt die spanning alleen maar toe. Vrij dan gewoon op een andere manier, zonder dat de penis naar binnen gaat. En/of vraag je af of je eigenlijk wel met deze jongen wil vrijen. Ben je niet ontspannen omdat je je eigenlijk niet veilig voelt bij hem? Stop dan en stel iets anders voor.

Je kunt ook je eigen vagina leren kennen door voorzichtig met je vingers over je schaamlippen en clitoris te strelen. Kijk ernaar in de spiegel, voel eraan en probeer eventueel een beetje naar binnen te gaan. Als het een probleem blijft, ga dan naar de huisarts. Die kan je doorverwijzen naar een seksuoloog. Dat is iemand die veel weet over seksuele problemen.

5. Er zijn mensen die seksverslaafd zijn, die kunnen inderdaad helemaal aan niets anders denken. Hun dagelijkse ritme komt in de war, ze kunnen niet slapen of zich concentreren op hun werk en zijn erg gespannen. Veel mensen denken vaak aan seks, dus ongewoon is het niet. Maar als je echt aan niets anders toekomt, dan kan het een probleem worden. Zoek dan hulp door er met je huisarts over te praten. Hij of zij kan je doorverwijzen naar een psycholoog of seksuoloog.

6. Bespreek met de leerlingen wat voor rare dingen er bedoeld kunnen worden. En geef de volgende informatie: Wat je raar vindt of niet, bepaal je zelf. Jij geeft aan wat je prettig vindt en wat niet. Het belangrijkste is dat jij doet wat je prettig vindt en er rekening mee houdt wat de ander prettig vindt. Zorg dat je allebei geniet. Geef duidelijk je grenzen aan. Bovendien: in je fantasie is alles geoorloofd, maar niet alles kan of mag in de praktijk.

Afsluiting

Bespreek met de leerlingen wat ze kunnen doen als ze problemen hebben, maar er niet mee naar een tv-programma willen. Noem de opties en het beroepsgeheim van huisarts, psycholoog en seksuoloog. Ook bij de voormalige Rutgershuizen, nu CASA, kunnen ze terecht voor informatie, www.casa.nl.

Suggesties/ideeën/tips

- Op de foto's 8, 9 en 10 van *Geen Kind meer* staan borsten, piemels en vulva's in verschillende soorten en maten afgebeeld. *Geen kind meer*, Seksuele voorlichting aan jongeren met een verstandelijke handicap vanaf 12 jaar, uitg. Rutgers Stichting, ISBN 9080098124. Niet meer verkrijgbaar, wel kopieën op te vragen via rng@rng.nl. Zie www.rutgersnissogroep.nl
- Als in de periode dat u de lessen geeft een vergelijkbaar programma uitgezonden wordt, kijk dan met de leerlingen naar een illustratief fragment. In 2006 bijvoorbeeld: *Beter in bed*. De interviews met de gefilmde stellen zijn nuttig, omdat jongeren zo kunnen zien hoe gebrek aan communicatie invloed kan hebben op het seksleven. De tips die de stellen krijgen, zijn niet allemaal even sterk en worden ook niet altijd door seksuologen gegeven.
- Wijs de leerlingen op de mogelijkheid om zelf vragen te stellen, bijvoorbeeld via info@weetal.nl of www.netdokter.nl.
- Piemels en vagina's kunnen er heel verschillend uitzien. Besnijdenis van jongens komt in een les in groep 4 van de basisschool uitgebreid ter sprake. Bespreek dit onderwerp zonodig nog een keer. Ook kan het voorkomen dat in uw klas meisjes besneden zijn. Over dit onderwerp komt in 2006-2007 lesmateriaal beschikbaar. Het materiaal wordt ontwikkeld door de Rutgers Nisso Groep en Pharos. Kijk voor meer informatie over besnijdenis bij: www.nvsh.nl/cultuur/besnijdenis en bij www.pharos.nl.

Achtergrondinformatie

Meisjes ervaren meer schuld- en schaamtegevoel rondom seksualiteit dan jongens. Daarnaast beoordelen meisjes het eigen lichaam minder positief dan jongens. Jongens zijn vaker tevreden over hoe de eigen geslachtsdelen eruit zien (60%) dan meisjes (47%). Meisjes hebben vaker problemen rondom opwinden, verlangen, niet klaarkomen of pijn dan jongens. Eén op de zes meisjes heeft regelmatig of vaker last van een verminderd seksueel verlangen en één op de vier meisjes komt regelmatig of vaker niet klaar. Slechts één op de vijfentwintig jongens kampt met deze problemen. Een minderheid van de meisjes (43%) vrijt altijd pijnloos, terwijl dit voor het overgrote deel van de jongens (86%) wel het geval is.

Uit het onderzoek *Seks onder je 25e*, uitg. Rutgers Nisso Groep.

Les 3

Zwanger... en dan?

Lesdoelen

De leerlingen ontdekken de verschillende aspecten van een zwangerschap en de relevantie daarvan voor vrouwen en mannen.

Benodigdheden

- videoband *Zwanger!!* (zie bijgevoegd materiaal)
- tv en afspeelapparatuur

Introductie

Introduceer de videoband en vertel dat deze gaat over verschillende aspecten van een zwangerschap en wat vrouwen en mannen moeten doen en laten als een vrouw zwanger is.

Kern

Speel de videoband af. Geef vooraf aan dat de leerlingen vragen mogen stellen als ze iets niet begrijpen. Zet in dat geval de video stil. U kunt ook de video af en toe zelf stoppen, om een vraag aan de leerlingen te stellen of leerlingen de gelegenheid te geven vragen te stellen of opmerkingen te maken.

Afsluiting

Bespreek de videoband kort na, bijvoorbeeld aan de hand van de volgende vragen:

- Waarom zou deze videoband gemaakt zijn?
- Denken de leerlingen dat het nodig is dat zo'n videoband gemaakt wordt? Waarom wel/niet?
- Hebben de leerlingen nieuwe dingen gezien? Welke?
- Waar zouden de leerlingen nog meer over willen weten?
- Was de video voor de meisjes net zo interessant als voor de jongens?
- Is het belangrijk voor jongens om deze informatie te hebben? Waarom wel/niet?

II - Sociale ontwikkeling en relaties

Les 4

Jij bent mijn vriend(in), omdat

Lesdoelen

De leerlingen worden zich bewust van de overwegingen die een rol kunnen spelen bij het aangaan van vriendschappen.

Vorbereiding

- Kopieer blad VO-6.3 a, b, c en d, e, f op stevig papier of dun karton. Knip de strookjes van de zes persoonsbeschrijvingen en de foto's los en plastificeer ze eventueel.
- Hang de foto's op. Hang onder iedere foto het eerste strookje van de persoonsbeschrijving (naam en leeftijd). De strookjes zijn gemerkt, zodat u in de loop van de les steeds een volgend strookje van dezelfde persoon eronder kunt hangen.

Benodigdheden

- vel papier op A4-formaat en pen voor iedere leerling
- buddies (plakgum), plakband of bordmagneten
- kopieerblad VO-6.3 a, b, c, d, e, f
- foto's (zie bijgevoegd materiaal)

Introductie

Wijs de leerlingen op de foto's en vraag de leerlingen iemand uit te kiezen om een avond mee op stap te gaan. Iedere leerling moet een persoon kiezen en per leerling is slechts één keus mogelijk. De leerlingen schrijven de naam van de persoon op en zetten er een streep onder. Vraag enkele leerlingen om hun keuze toe te lichten.

Kern

Hang het tweede strookje (opleiding) van de persoonsbeschrijving bij de foto's. Laat de leerlingen opnieuw een keuze maken en opschrijven. En vraag weer enkele leerlingen om hun keuze toe te lichten. Volg deze werkwijze tot alle strookjes hangen. Op het moment dat een leerling een andere keuze maakt, vraagt u zeker een toelichting.

Welke kenmerken en eigenschappen vinden de leerlingen belangrijk en welke niet? Gaan de leerlingen liever stappen met iemand van bijvoorbeeld hetzelfde geslacht of dezelfde opleiding of niet?

Afsluiting

Bespreek de opdracht na aan de hand van de volgende vragen:

- Wat is belangrijk bij vriendschappen?
- Vinden jullie het moeilijk om vriendschappen te sluiten?
- Zijn er genoeg mensen om je heen om vrienden uit te kunnen kiezen?
- Door welke factoren worden vriendschappen bepaald? Wat is voor jullie belangrijk in een vriendschap?

Suggesties/ideeën/tips

- Bespreek met de leerlingen waar ze vrienden kunnen maken, bijvoorbeeld via een sportclub, de disco, het internet of een café. Hoe zouden ze dat aan

kunnen pakken?

- Praat met de leerlingen over verschillende soorten vrienden, bijvoorbeeld:
 - Hebben jullie internetvrienden? Chatten jullie daar alleen mee of spreken jullie daar ook mee af? Hoe gaat dat?
 - Kun je het zeggen tegen je vriend of vriendin als hij of zij verking heeft met iemand die je niet vertrouwt?

Bronnen

Voorlichten dat het een lust is, uitg. Rutgers Stichting. Ideeënboek voor seksuele voorlichting van jongeren van 12 tot 18 jaar.

Les 5

Soorten vriendschappen

Lesdoelen

- De leerlingen denken na over de verschillen in vriendschappen met meisjes en jongens.
- De leerlingen denken na over de verschillen in vriendschappen met dove/slechthorende en horende mensen.
- De leerlingen realiseren zich dat het goed kan zijn om een netwerk op te bouwen.
- De leerlingen weten hoe ze een netwerk op kunnen bouwen.

Benodigdheden

- dvd *Jonge heren: vriendschap* (zie bijgevoegd materiaal)
- dvd *Dofumentaire* (zie bijgevoegd materiaal)
- tv en afspeelapparatuur
- computers met internetaansluiting

Introductie

Vertel de leerlingen dat ze eerst naar een stukje film gaan kijken waarin horende jongens vertellen over vriendschappen met meisjes en met jongens en de verschillen daartussen.

Laat het eerste stukje film van de dvd zien en praat er met de leerlingen over aan de hand van de volgende vragen:

- De eerste jongen zegt, dat een verschil tussen jongens en meisjes is, dat meisjes je liefde kunnen geven en dat dit bij jongens toch anders is. Kunnen de leerlingen uitleggen wat deze jongen bedoelt? Zijn ze het met hem eens? Waarom wel of niet?
- De Molukse jongen vertelt dat zijn beste vriend 'Ik hou van jou' tegen hem zei. Hij vertelt ook dat jongens dat niet zo vaak doen. Waarom niet? Zijn jongens bang om liefde te geven of om voor homo te worden uitgescholden? Denken de leerlingen dat een jongen homo is als hij tegen een vriend zegt 'ik hou van jou'? Waarom denken ze dat? Zeggen meisjes vaker 'ik hou van jou' tegen elkaar? Betekent dit, dat ze lesbisch zijn?
- Dezelfde jongen vertelt ook over hartsvrienden. Hebben de leerlingen ook hartsvrienden? Wat is het verschil tussen gewone vrienden/vriendinnen en hartsvrienden/hartsvriendinnen?
- De kale jongen en de jongen met het petje op zeggen dat jongens zich altijd willen bewijzen en stoer moeten doen. De jongen met het petje op zegt dat jongens meer op het uiterlijk letten dan meisjes. Meisjes letten meer op karakter. Is dat volgens de leerlingen ook zo? Waarom wel of niet?

Kern

Sommige dove/slechthorende jongeren willen het liefst dove/slechthorende vrienden hebben, maar omdat de dovengemeenschap niet zo groot is, lukt dat niet. Willen de leerlingen liever horende of dove/slechthorende vrienden?

Waarom? Vinden zij het ook lastig dat ze weinig keus hebben?

Vertel de leerlingen dat ze naar een fragment uit een documentaire gaan kijken, waarin een dove jongere dingen uit zijn eigen leven heeft gefilmd. Het stukje film waar de leerlingen naar gaan kijken is van Bart. Bart woonde in Groningen en doet nu een opleiding in Eindhoven. Hij vertelt over hoe hij vrienden heeft gemaakt.

Bekijk samen het stukje film van Bart en bespreek het aan de hand van de volgende vragen:

- Bart heeft heel bewust gekozen voor het opbouwen van een netwerk. Weten de leerlingen wat een netwerk is? Hoe heeft hij dat gedaan? Kunnen de leerlingen meer mogelijkheden bedenken om een netwerk op te bouwen?
- Bart kiest ervoor om ook dove vrienden te maken. Daarvoor moet hij vaak veel reizen. Hij vindt dat niet erg. Zouden de leerlingen dat vervelend vinden? Waarom wel of niet?
- Komen vriendschappen vanzelf of moet je er moeite voor doen? Bart doet het laatste. Doen de leerlingen het ook zo? Wat doen zij om de vrienden te maken en vriendschappen te onderhouden?
- Vinden de leerlingen het gemakkelijker om vrienden te maken met jongens of met meisjes? Waarom vinden ze dat?

Vertel dat je via de startpagina www.doven.startpagina.nl en www.slechthorend.startkabel.nl op zoek kunt gaan naar verenigingen en bijeenkomsten van dove/slechthorende mensen. Wat zouden de leerlingen willen doen? Zoek met de leerlingen op internet naar een aantal mogelijkheden. Probeer met elkaar voor iedere leerling een tip te bedenken voor het opzetten van een netwerk. Wellicht komt er een concreet idee uit, zoals het organiseren van een feest of een gebarencafé, dat de moeite van het uitwerken waard is. Probeer dit dan ook samen met de leerlingen te realiseren.

Afsluiting

Binnen een (paar) jaar gaan de meeste leerlingen uit deze klas ergens anders studeren of werken. De meesten komen dan in de horende wereld terecht. Willen de leerlingen daar vrienden maken of toch liever niet? Is het gemakkelijk om met horende meisjes of horende jongens contact te maken? Kunnen de leerlingen zich voorstellen dat een horend iemand hun hartsvriend of hartsvriendin is? Hebben ze het idee dat ze extra hun best moeten doen als ze een vriendschap willen met een horend iemand? Waarom wel/niet? Zijn de leerlingen meer verlegen als ze contact maken met horende mensen en andersom, zouden horende mensen ook meer verlegen kunnen zijn als ze contact maken met dove/slechthorende mensen?

Suggesties/ideeën/tips

- Bespreek verschillende soorten vriendschappen, bijvoorbeeld om samen bier te drinken, te voetballen, te winkelen, te praten over wat je dwars zit, te roddelen of te feesten. Zoeken de leerlingen dat allemaal in één persoon of hebben ze daar verschillende vrienden voor?
- Laat de leerlingen een rij maken met verschillen en overeenkomsten tussen jongens- en meisjesvriendschappen.

Differentiatiemogelijkheden

Lees het boekje *Hoe maak je vrienden?* uit de *Gewoon zo!* serie en bespreek het. Te bestellen bij Eenvoudig communiceren, www.eenvoudigcommuniceren.nl.

Les 6

Mijn vriend(in) zegt...

Lesdoelen

- De leerlingen worden zich bewust van de waarden die ze in een relatie belangrijk vinden.
- De leerlingen worden zich bewust van de verwachtingen die ze ten aanzien van een relatie koesteren.
- De leerlingen zijn weerbaar ten opzichte van sociale druk.

Vorbereiding

Kopieer blad VO-6.4 op stevig papier en knip de kaartjes uit. Doe de kaartjes in een doos of ondoorzichtige plastic tas.

Benodigdheden

- kopieerblad VO-6.4
- doos of ondoorzichtige plastic tas

Introductie

Vertel de leerlingen dat ze een spel gaan doen waarin uitspraken worden gedaan binnen een relatie. Leg de werkwijze uit. De leerlingen trekken allemaal een kaartje. Wat voor type jongen of meisje denken ze dat zoiets zegt? Om de beurt lezen ze hun kaartje voor, waarbij ze in de rol proberen te stappen van degene die het zegt. Een andere leerling doet alsof hij of zij degene is tegen wie dit wordt gezegd en geeft zijn of haar mening erover.

Kern

De leerlingen spelen het spel. Stel vragen als:

- Hebben jullie dit wel eens meegemaakt?
- Wie zou ook zo reageren?
- Wie zou anders reageren? Hoe dan?
- Wat zouden de gevolgen zijn van deze reacties?
- Wat zijn daarvan de voor- en nadelen?

Als er nog tijd over is, laat u de leerlingen nogmaals een kaartje trekken, zodat zoveel mogelijk dilemma's aan de orde komen.

Afsluiting

Bespreek het spel aan de hand van de volgende vragen:

- Wat kun je doen als je een probleem hebt met wat de ander doet of voelt?
- Kan iemand je dwingen iets te accepteren?

Suggesties/ideeën/tips

U kunt de kaartjes ook per tweetal laten trekken, waarbij de leerlingen zelf een keuze maken wie in de rol kruipt van degene die de tekst op het kaartje uitsprekt en wie erop reageert.

Differentiatiemogelijkheden

- Lees voor leerlingen met leesmoeilijkheden zelf de kaartjes voor.
- Als de jongeren moeite hebben met zich verplaatsen in de ander, speel dan eerst zelf een paar kaartjes uit.

Bronnen

Voorlichten dat het een lust is, uitg. Rutgers Stichting. Ideeënboek voor seksuele voorlichting van jongeren van 12 tot 18 jaar.

Les 7

Stereotypen en seks in tv-programma's

Lesdoelen

- De leerlingen kunnen verschillende soorten relaties herkennen.
- De leerlingen zien in dat mensen verschillende verwachtingen van een relatie kunnen hebben.
- De leerlingen staan kritisch tegenover stereotypen.

Benodigdheden

- kopieerblad VO-6.5

Introductie

Vraag aan de leerlingen naar welke (soap)series op tv ze graag kijken. Laat hen kort vertellen waarom ze de serie zo leuk vinden. Stel een aantal korte vragen over de relaties die mensen in de series hebben en de rol die de mensen daarin spelen.

Kern

Deel kopieerblad VO-6.5 uit en geef de leerlingen de opdracht de vragen in groepjes te beantwoorden. Laat de leerlingen groepjes maken met anderen die dezelfde serie graag kijken of regelmatig zien. De groepjes besluiten zelf over welke serie ze de vragen willen beantwoorden.

Afsluiting

Bespreek het kopieerblad plenair aan de hand van de volgende vragen:

- Wat vinden de leerlingen van de uitkomsten van de vragen? Is er veel verschil tussen de verschillende series?
- Herkennen de leerlingen zich in één van de rollen? Zouden zij hetzelfde kunnen doen als de hoofdrolspeler? Of zou hen hetzelfde kunnen gebeuren? Waarom wel/niet?
- Zouden mensen in hun omgeving hetzelfde kunnen doen als de spelers? Of zou hen hetzelfde kunnen gebeuren? Herkennen ze gedrag van spelers uit de serie bij mensen om hen heen? Wat denken ze daarvan?
- Vinden de leerlingen dat de serie een realistisch beeld geeft van relaties en rolverdeling? Waarom wel/niet?

Suggesties/ideeën/tips

- Om te kunnen meepraten is het goed om voorafgaand aan deze les te informeren naar de favoriete series van de leerlingen en een of meerdere afleveringen te bekijken voordat u deze les geeft.
- Laat de leerlingen een aflevering van hun favoriete soapserie opnemen en mee naar school nemen. Bekijk (een deel van) de aflevering samen. Waarom kijken de leerlingen graag naar deze serie?
- Neem een gedeelte uit een realitysoap (bijvoorbeeld *Boer zoekt vrouw*, *Big brother*, *Temptation Island*) op en kijk er samen met de leerlingen na. Stel naar aanleiding van het fragment de volgende vragen:
 - Waarom doen deze mensen volgens jullie mee met deze serie?

- Zouden jullie hier zelf aan meedoen?
- Zouden jullie ook meedoen als er verder alleen maar horenden zouden meedoen? Of zouden alle deelnemers doof moeten zijn?
- Wat vind je van de serie en waarom vind je dat?
- Wat vind je van de hoofdrolspelers en waarom vind je dat?

Differentiatiemogelijkheden

Bij leerlingen die minder vaardig zijn in het Nederlands kunt u een populaire (reality)soap opnemen. Bekijk deze samen met de leerlingen en bespreek het aan de hand van de vragen die op het kopieerblad staan. Het is zinvol om juist deze programma's samen te becommentariëren. Blijf vooral de jongeren bevragen en laat u niet verleiden tot algemene normatieve uitspraken.

Les 8

Oké of niet?

Lesdoelen

De leerlingen onderkennen de waarden en grenzen binnen een relatie.

Vorbereiding

- Kopieer blad VO-6.6 op stevig papier en knip de kaartjes uit. Doe de kaartjes in een doos of ondoorzichtige plastic tas.
- Trek een horizontale lijn over de lengte van het bord. Schrijf boven de lijn: Aanvaardbaarheidsschaal. Verdeel de lijn in vijf stukken en nummer ze van 1 tot en met 5. Eventueel kunt u er nog de scores bij zetten:
 - 1 = nooit aanvaardbaar
 - 2 = soms aanvaardbaar
 - 3 = twijfel
 - 4 = vaak aanvaardbaar
 - 5 = altijd aanvaardbaar

Benodigdheden

- kopieerblad VO-6.6
- bord, krijt
- doos of ondoorzichtige plastic tas
- stopwatch of klok met secondewijzer
- plakband of buddies (plakgum)

Introductie

Geef aan dat mensen verschillende ideeën hebben over wat wel en niet kan binnen een relatie. Leg uit dat het daar over gaat in het debatspel dat de leerlingen vandaag gaan spelen: Wat vinden ze wel en niet aanvaardbaar binnen een relatie?

Laat de aanvaardbaarheidsschaal op het bord zien en leg de scores uit.

Leg het spel uit. Vertel dat de groep in tweeën verdeeld wordt. Afhankelijk van de groep kunt u een jongens- en een meisjesgroep maken of twee gemengde groepen. Om de beurt mogen de groepen een kaartje trekken. De groep die aan de beurt is, leest het kaartje, overlegt kort op welke plaats het in de aanvaardbaarheidsschaal komt, plakt het onder die score op het bord en legt aan de andere groep uit waarom deze score gekozen is. De andere groep reageert. De bedoeling is dat de groepen proberen het eens te worden over de plaats van het kaartje. Dit wordt tenslotte definitief geplaatst. Als de groepen er samen niet

uitkomen, wordt het kaartje apart gehouden. Spreek af welke tijd de groepen krijgen voor het plaatsen van het kaartje op de aanvaardbaarheidsschaal en voor de reactie en bewaak dit met behulp van een stopwatch of klok met secondewijzer.

Kern

De leerlingen spelen het spel. Probeer u zo weinig mogelijk met de discussie te bemoeien.

Afsluiting

Bekijk samen met de leerlingen het resultaat van het spel. Stel daarbij vragen als:

- In welke gevallen/onder welke voorwaarden is dit wel aanvaardbaar?
Wanneer niet? Noem eens een voorbeeld?
- Waarom is dit wel of niet aanvaardbaar?

Besprek de verschillende standpunten bij de kaartjes die apart gehouden zijn, omdat er geen consensus over was. Probeer samen met de leerlingen uit te zoeken waarmee de verschillen te maken hebben, bijvoorbeeld religie, cultuur, rolpatronen.

Besluit met de constatering dat over dit onderwerp verschillende meningen bestaan en dat het goed is om daar rekening mee te houden.

Suggesties/ideeën/tips

Als variatie op dit spel kunt u bij ieder kaartje een stelling bedenken en op het bord schrijven, bijvoorbeeld: Je mag nooit flirten met anderen, terwijl je een relatie hebt. Geef de leerlingen de gelegenheid om in kleine groepjes binnen een bepaalde tijd argumenten voor en tegen de stelling op te schrijven. Bespreek de argumenten met de hele groep, bijvoorbeeld aan de hand van de volgende vragen:

- Welk argument vinden jullie zwaarder wegen en waarom?
- Waar zitten de overeenkomsten tussen de beide standpunten?
- Hoe zouden jullie de stelling veranderen?
- Kan iedereen het wel eens zijn met deze nieuwe stelling?

Vat bij deze spelvorm samen wat de verschillen zijn, maar leg de nadruk op de overeenkomst en de nuancering.

Differentiatiemogelijkheden

- Lees voor leerlingen met leesmoeilijkheden zelf de kaartjes voor.
- Vervang het begrip 'aanvaardbaar' door 'oké', als dat gemakkelijker is voor de leerlingen.

Les 9

Seks en geld

Lesdoelen

De leerlingen vormen hun mening over de combinatie seks en geld.

Vorbereiding

- Maak lootjes door per leerling een rood of groen kaartje in een doos of ondoorzichtige plastic tas te doen. Zorg dat er evenveel rode als groene kaartjes zijn.
- Zet de tafels aan de kant en zet de stoelen in een halve kring.

Benodigdheden

- rode en groene kaartjes
- doos of ondoorzichtige tas
- stopwatch of klok met secondewijzer

Introductie

Geef aan dat de combinatie seks en geld veel voorkomt en vraag of de leerlingen hier voorbeelden van weten. Schrijf de antwoorden op het bord en verifieer steeds of de leerlingen weten wat ermee bedoeld wordt en wat het inhoudt.

Voorbeelden zijn:

- De prostitutie, waarbij mensen geld verdienen door met anderen seks te hebben. Of waar mensen anderen dwingen om seks te hebben, zodat zij eraan kunnen verdienen.
- Tijdschriften als Playboy, met veel naaktfoto's en informatie over seks.
- Pornofilms en porno op internet.
- Videoclips/tv-programma's/reclames worden beter bekeken als er seks in voorkomt.

Seks levert in veel gevallen geld op. Is het goed dat mensen geld verdienen aan seks? Of is seks privé en moet het niet overal te zien zijn?

Vertel de leerlingen dat ze er straks een debat over gaan voeren. Als opwarmer-tje schrijft u twee stellingen op het bord:

- Prostitutie moet blijven.
- Prostitutie moet verboden worden.

Geef de leerlingen de gelegenheid om in tweetallen zoveel mogelijk argumenten voor en tegen prostitutie te verzinnen. Laat de leerlingen daarna in een dubbele kring zitten, met de gezichten naar elkaar toe. Zorg dat hierbij de twee leerlingen van een tweetal niet tegenover elkaar komen. De leerlingen van de binnenkring noemen een argument voor prostitutie. De leerlingen van de buitenkring die tegenover hen zitten, noemen een argument tegen prostitutie. Daarna zijn de leerlingen van de binnenkring weer aan de beurt. De tweetallen wisselen in hun eigen tempo. Ze mogen geen argumenten herhalen die al genoemd zijn. Wie van het tweetal houdt het het langst vol? Eventueel kunt u twee leerlingen, die dit willen, voor de klas het debat laten voeren.

Kern

Verdeel de groep in vertegenwoordigers van de regering en de oppositie in de Tweede Kamer. Doe dit willekeurig, door de leerlingen een lootje te laten trekken. Als ze een groen kaartje hebben, horen ze bij de regering. Als ze een rood kaartje hebben, horen ze bij de oppositie.

Vertel dat de regering een nieuw wetsvoorstel heeft ingediend:

Porno op internet moet verboden worden.

Besprek kort met de leerlingen wat ze onder porno verstaan.

Vertel dan dat de oppositie tegen dit voorstel is. In het debat staan de regering (met de minister-president als vertegenwoordiger) en de oppositie (met de leider van de oppositie als vertegenwoordiger) tegenover elkaar. Verdeel de leerlingen in regerings- en oppositieleiden en geef hen de opdracht het debat voor te bereiden.

Geef een aantal tips voor de voorbereiding:

- Onderzoek, bijvoorbeeld via internet, wat op dit moment wel en niet mag op het gebied van porno op het internet. Denk bijvoorbeeld aan kinderporno.
- Verzamel, bijvoorbeeld via internet, zowel voor- als tegenargumenten en bedenk wat je daar tegenin kunt brengen. Zo kun je je voorbereiden op de argumenten van de tegenpartij.
- Schrijf kort op wat de voor- en tegenargumenten zijn.
- Kies iemand uit je groep die als eerste het woord wil voeren namens de regering (minister-president) en de oppositie (leider van de oppositie). Laat de beide groepen hun stoelen in twee halve kringen tegenover elkaar zetten, zodat iedereen elkaar kan zien.
- Kies een voorzitter of speel zelf de voorzitter. Laat degene die wil spreken, zijn of haar hand opsteken en wachten totdat de voorzitter hem of haar met een aanwijsgebaar het woord geeft.

De leerlingen debatteren in hun rollen van minister-president en leider van de oppositie. Ze mogen hierbij worden bijgestaan door respectievelijk de leden van de regering en de oppositie.

Afsluiting

Besprek de argumenten die genoemd zijn. Wat vinden de leerlingen sterke en minder sterke argumenten? Zijn er nog belangrijke argumenten blijven liggen? Noem deze eventueel zelf.

Suggesties/ideeën/tips

- U kunt ervoor kiezen het debat gestructureerd te laten verlopen door de vertegenwoordigers van regering en oppositie om de beurt spreektijd te geven voor de klas.

Bijvoorbeeld:

Eerste spreektijd (2 minuten): de minister-president, namens de regering

1. legt uit wat onder porno verstaan wordt en geeft een definitie.
2. geeft drie argumenten waarom porno op het internet verboden moet worden en legt die argumenten uit.
3. geeft een korte samenvatting: Porno op het internet moet verboden worden, omdat ...

Tweede spreektijd (2 minuten): de leider van de oppositie, namens de oppositie

1. legt uit waarom de argumenten van de regering onzin zijn.
2. legt uit waarom porno op internet juist niet verboden moet worden en geeft hiervoor drie argumenten.
3. geeft een korte samenvatting: Porno op internet moet niet verboden worden, omdat ...

Derde spreektijd (1 minuut): de minister-president, namens de regering

1. legt uit waarom de argumenten van de oppositie onzin zijn.
2. benadrukt nog een keer de argumenten van de regering.
3. geeft een korte samenvatting: Wij hebben gelijk, omdat ...

Vierde spreektijd (1 minuut): de leider van de oppositie, namens de oppositie

1. legt uit waarom de argumenten van de regering onzin zijn.
2. benadrukt nog een keer de argumenten van de oppositie.
3. geeft een korte samenvatting: Wij hebben gelijk, omdat ...

- Lees het volgende artikel voor en bespreek het met de leerlingen.

Tienermeisjes zien geen kwaad in betaalde seks

Van onze verslaggever – Amsterdamse tieners die seks hebben tegen beloning, zijn geen uitzondering. Uit onderzoek van de GGD blijkt, dat het gaat om meisjes van 10 tot 17 jaar. De jongste meisjes nemen genoeg met een telefoonkaart, breezer, hamburger bij McDonalds of een lift naar huis als beloning. Ze wonen meestal thuis en gaan naar school. In het onderzoek staat: 'Vaak groeien meiden in Zuidoost op met het beeld dat seks naast drugshandel een makkelijke en geaccepteerde manier van geld verdienen is. Ze noemen het zakendoen. Vooral orale seks is in.'

Wat vinden de leerlingen van deze informatie? Hoe denken zij over betaalde seks?

Differentiatiemogelijkheden

Als de leerlingen zelf weinig achtergrondinformatie kunnen vinden, kunt u deze samen met de leerlingen in een klassengesprek verzamelen. Ook kunt u twee klassen samenvoegen voor deze les, zodat de twee docenten ieder een groep kunnen begeleiden bij de voorbereiding.

Achtergrondinformatie

- Voor informatie over bestrijden, gedogen, reguleren of vrijgeven van straatprostitutie: www.shop-denhaag.nl/documenten/Visiestuk.pdf

- In het onderzoek *Seksueel gedrag in een subcultuur van tieners in Amsterdam* Zuidoost van het Bonger Instituut (zie artikel bij *Suggesties/ideeën/tips*) blijkt, dat zowel autochtone als allochtone tienermeisjes worden opgepikt op straat en in bars. Ze gaan ook vrijwillig naar bordelen. Er zijn seksfeesten waar vrouwen worden betaald voor hun diensten. Soms zijn het commerciële party's, maar er zijn ook feestjes in garageboxen met alleen een matras op de grond.

Er wordt een aantal 'feesten' genoemd.

In de openheid:

- Kinky party's: feesten met een sm-karakter, licht geweld en uitdagend gedrag wordt aangemoedigd. Meestal in een kleine dancing of woonhuis.
- Lollipop party's: commerciële feestjes in Zuidoost, waarbij orale sekswedstrijden worden gehouden. De winnaar krijgt een prijs.
- Kabula party's: commerciële dansfestijnen, meisjes bewegen zich uitdagend op wilde muziek.
- Mega-seksevents: toegang veertig euro of meer om schaars gekleed massaal seks te hebben, met honderden bezoekers.

Besloten:

- Lingerieparty: meisjes krijgen dure lingerie. In een woning.
- Meisjesveiling: meisjes presenteren zich op een catwalk, de hoogste bidder mag met het meisje vertrekken.
- Libi-feesten: drugsfeesten in lege flats waar veel meisjes op af komen. Ze krijgen sieraden en geld.
- Afterparty's: na een avondje stappen wordt een meisje meegenomen om 'vrijhouden' met seks af te betalen.
- Ploegen: meerdere jongens hebben seks met een meisje, leeftijd tussen dertien en vijftien jaar. Er wordt entree gevraagd. In huis als de ouders niet thuis zijn, of in een garagebox.

Veel van de meisjes hebben onveilige seks.

Uit *Trouw*, 22-02-2006.

III - Seksualiteit en gezondheid

Les 10

Risico nemen

Lesdoelen

De leerlingen denken na over risico's nemen in verband met veilig vrijen.

Benodigdheden

- kopieerblad VO-6.7
- schaar

Introductie

Prat met de leerlingen over veilig vrijen. Laat hen zelf vertellen hoe je veilig kunt vrijen en waarom dat belangrijk is. Iedereen weet dat veilig vrijen belangrijk is, maar toch doet niet iedereen het. Kunnen de leerlingen voorbeelden noemen van mensen die risico's nemen en waarom zij dit doen?

Vertel dat deze les gaat over mensen die risico's nemen bij het vrijen.

Kern

Verdeel de klas in groepjes van drie. Deel de kopieerbladen uit en geef de leerlingen de opdracht om met elkaar vast te stellen wie van de hoofdpersonen in de verhaaltjes op het blad de meeste risico's neemt. Geef hen de tip om de verhaaltjes uit te knippen, zodat ze ermee kunnen schuiven. Als de groepjes een volgorde hebben bepaald, schrijven ze deze op het bord. Bovenaan de naam van degene die volgens hen de meeste en onderaan de naam van degene die volgens hen de minste risico's neemt.

Afsluiting

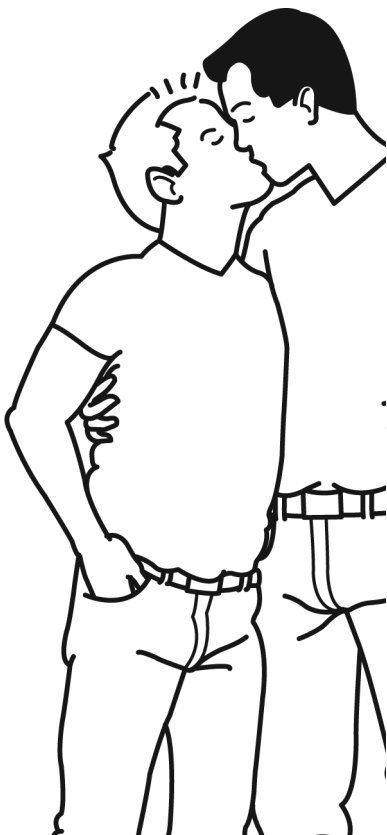
Vergelijk de uitkomsten van de verschillende groepjes. Laat de groepjes de motivatie voor hun keuze geven. Probeer in de discussie steeds terug te koppelen naar de motieven die mensen kunnen hebben om toch die risico's te nemen, bijvoorbeeld:

- angst om iemand te verliezen
- de waarheid niet onder ogen kunnen of willen zien
- je eigen grenzen overschrijden om te voldoen aan sociale druk
- geld willen verdienen
- onwetendheid

Bespreek met de leerlingen wat de hoofdpersonen uit de verhaaltjes zouden kunnen doen om hun belangen te beschermen.

Differentiatiemogelijkheden

- Lees zonodig de verhaaltjes één voor één voor en laat de kaartjes na ieder verhaal opnieuw rangschikken.
- Als tijdens het gesprek blijkt, dat de feiten rond veilig vrijen niet volledig bekend zijn, kunt u overwegen bijvoorbeeld les 8 van klas 1 of les 9 van klas 3 te geven of te herhalen.

Achtergrondinformatie

Seksueel contact	Veilig voor soa?	Veilig voor hiv?	Veilig voor zwangerschap?
Anale seks	Onveilig. Groot risico. Gebruik een extra sterk condoom en veel glijmiddel.	Onveilig. Groot risico. Gebruik een goed condoom en extra veel glijmiddel.	Veilig. Let op dat sperma niet 'teruglekt' naar de vagina.
Beffen	Onveilig. Gebruik beflapje of opengeknipt condoom.	Veilig, tenzij contact met (menstruatie)bloed.	Veilig.
Contact tussen geslachtsdelen	Onveilig. Door slijmvliescontact kunnen soa worden overgedragen.	Veilig, tenzij er toch voorvocht of sperma in de vagina/anus komt.	Veilig, tenzij er toch voorvocht of sperma in de vagina komt.
Coitus interruptus	Onveilig. Door slijmvliescontact kunnen soa worden overgedragen.	Onveilig. Door kleine scheurtjes en mogelijk contact met voorvocht.	Onveilig. Er kunnen zaadcellen in het voorvocht zitten.
Geslachtsgemeenschap	Onveilig. Groot risico op soa. Gebruik een condoom.	Onveilig. Gebruik een condoom.	Onveilig. Gebruik anticonceptie zoals pil, prikpil, spiraaltje, ring.
Masturberen	Veilig, tenzij contact tussen sperma/vaginaal vocht en de geslachtsdelen van de ander.	Veilig. Klein risico als er contact is tussen sperma/vaginaal vocht en de geslachtsdelen van de ander.	Veilig als er geen sperma of voorvocht aan vingers/handen zit, waardoor het in de vagina kan komen.
Pijpen	Onveilig. Er is sprake van slijmvliescontact, ook als er geen contact is met sperma. Gebruik een condoom.	Veilig, tenzij degene die pijpt sperma in de mond krijgt. Veilig voor degene die wordt gepijpt	Veilig.
Speeltjes	Onveilig, indien speeltjes worden uitgewisseld. Gebruik een condoom of maak de speeltjes goed schoon.	Onveilig indien speeltjes worden uitgewisseld. Gebruik een condoom en maak de speeltjes goed schoon.	Veilig als er geen sperma of voorvocht aan het speeltje zit, waardoor het in de vagina kan komen.
Tongzoenen	Veilig. Wanneer bloed te proeven is, klein risico op hepatitis-B.	Veilig.	Veilig.

Bronnen

- Voorlichten dat het een lust is, uitg. Rutgers Stichting. Ideeënboek voor seksuele voorlichting van jongeren van 12 tot 18 jaar.
- De folder: Seksueel overdraagbare aandoeningen. Voorkomen-Testen-Behandelen, uitg. Soa Aids Nederland.

Les 11

En toen?

Lesdoelen

De leerlingen oefenen manieren om duidelijk te maken dat ze veilig willen vrijen. Ze reflecteren op hun spelgedrag en hun werkelijke gedrag in verband met veilig vrijen.

Benodigdheden

- kopieerblad VO-6.8a, b, VO-6.9a, b, VO-6.10a, b
- pen en papier

Introductie

Refereer aan de vorige les. Iedereen weet dat het belangrijk is om veilig te vrijen, maar toch doet niet iedereen het, om verschillende redenen. Hoe kun je je partner duidelijk maken dat je veilig wilt vrijen?

Leg de leerlingen uit wat de bedoeling is. De leerlingen vormen tweetallen. Ieder tweetal krijgt een kopieerblad. Daarop staat een verhaal. De tweetallen besluiten wie de rol van het meisje en wie de rol van de jongen in het verhaal op zich neemt. Daarbij kunnen meisjes de rol van de jongen spelen en andersom. Als de rollen eenmaal zijn verdeeld, mag er niet meer gepraat of overlegd worden, maar schrijft ieder tweetal het verhaal verder af.

Kern

Deel kopieerblad VO-6.8 uit en zorg dat iedere leerling pen en papier heeft. De tweetallen maken de opdrachten en schrijven het verhaal af in de vorm van een dialoog, waarbij ze niet samen mogen overleggen. Als de tweetallen klaar zijn, laat u hen om de beurt hun dialoog naspelen of voorlezen.

Mogelijke bespreekpunten kunnen zijn:

- Verschillen de dialogen die zijn voorgelezen/nagespeeld erg? Wat zijn de grootste verschillen? Of lijken de dialogen wel op elkaar? Hoe komt dat?
- Welke oplossingen zijn er gevonden? Lopen de meeste verhalen goed af, of juist niet? Hoe komt dat?
- Kunnen de leerlingen zich voorstellen dat het verhaal in het echt ook zou kunnen gebeuren? Waarom wel/niet?
- Luisteren de hoofdpersonen naar elkaar? Of begrijpen ze niet wat de ander wil zeggen? Houden ze rekening met elkaar?
- Kunnen de leerlingen aan de dialoog merken dat deze door twee jongens, twee meisjes of een jongen en een meisje is geschreven? Hoe merken ze dat? Of waarom merken ze dat niet?
- Hoe zouden de leerlingen zo'n situatie zelf aanpakken?

Na kopieerblad VO-6.8a, b kunt u de leerlingen op dezelfde manier ook de andere twee kopieerbladen laten maken. Dat kan in dezelfde tweetallen, u kunt ook de tweetallen laten wisselen.

Afsluiting

Na het tweede en derde verhaal kunt u vragen stellen als:

- Zijn deze verhalen gemakkelijker dan de vorige?
- Is het gemakkelijker om een verhaal te schrijven of de werkelijke situatie mee te maken? Waarom is dat zo?
- Moet je altijd eerst praten voordat je gaat vrijen?
- Denken de leerlingen dat veel jongeren veilig vrijen?

Suggesties/ideeën/tips

- Als deze vorm aanslaat, kunt u de leerlingen in tweetallen het begin van een dialoog laten schrijven, waarbij ze wel mogen overleggen. Een ander tweetal maakt de dialoog dan af.
- Wat verandert er als in een dialoog de namen worden veranderd? Bedenk samen met de leerlingen hoe de dialoog in het tweede verhaal eruit zou zien als het niet gaat om Riekje en Remco, maar om Richard en Remco. Blijft deze hetzelfde?

Differentiatiemogelijkheden

Een alternatief voor jongeren die niet graag lezen en schrijven, is een verhaal voor te lezen en door twee leerlingen verder te laten uitspelen. Ook hier geldt, dat de leerlingen niet mogen overleggen, maar moeten reageren op wat de ander zegt. Probeer in dit geval wel alle tweetallen aan bod te laten komen. U kunt ook de tweetallen vragen hun dialoog op video op te nemen en de resultaten met de klas bekijken.

Achtergrondinformatie

Kennis hebben over hoe je veilig kunt vrijen, wil niet altijd zeggen dat jongeren het ook doen. Soms doen ze het niet omdat ze onzeker zijn over hoe het moet of wat de ander van hen verwacht. Ze kunnen zich ook schamen over hun eigen onkunde en verlangens.

Ook bijvoorbeeld de roes van het verliefd zijn, teveel drank of het onverwachte van het moment leiden tot onveilig vrijen.

Bronnen

Seks enzo: over leuke en minder leuke kanten van de liefde van Jos van Hest, uitg. Stenfert Kroese, ISBN 9020720163. Docentenboek Havo/VWO.

Hoe zie ik mijzelf?

Vul de volgende zinnen aan:

Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	
Ik ben	

Seks-stress

Beste redactie,
Mijn pik is te klein. Ik schaam me dood. Ik durf me niet te douchen met de jongens en ik durf ook niks met een meisje te doen. Ze lacht zich rot.

Beste redactie,
Ik heb een probleem. Na een feestje heb ik altijd veel zin om te vrijen, maar ik krijg dan nooit een stijve. Wat moet ik doen? Nu kreeg ik hem ook vorige week niet omhoog. Word ik impotent?

Beste redactie,
Mijn vriend komt altijd snel klaar. Hij gaat daarna een sigaretje roken en valt daarna in slaap. Ik word er gek van!

Beste redactie,
Het vrijen doet altijd pijn bij mij. Ik word niet nat en het lijkt wel of mijn vagina helemaal dicht zit.

Beste redactie,
Ik ben volgens mij seksverslaafd. Kan dat? Ik kan alleen maar aan seks denken en kan helemaal niks anders meer doen. Gaat het vanzelf over?

Beste redactie,
Soms vertelt mijn vriend over zijn seksfantasieën. Hij wil die fantasieën ook in het echt doen. Dan wil hij dat ik rare dingen doe.. Is het gewoon dat hij zulke rare seksfantasieën heeft en dat hij ze ook in het echt wil doen? Wat moet ik doen?

Albert (18 jaar)

doet eindexamen vmbo theoretische leerweg

heeft last van een ochtendhumeur

is fan van PSV

kan goed breakdansen

kan met pillen de hele nacht door dansen

is slechthorend

Achmed (18 jaar)

doet na de havo een sportopleiding

wil altijd winnen

speelt goed voetbal

kan goed organiseren

drinkt geen alcohol

is doof

* Ellen (17 jaar)

* zit op de praktijkschool

* is altijd vrolijk

* is dol op paardrijden

* kan erg goed met dieren omgaan

* wil graag vaak en veel jongens versieren

* is doof

■ Dillan (17 jaar)

■ is van school gegaan zonder diploma

■ houdt slecht rekening met grenzen van anderen

■ drinkt graag en veel alcohol

■ kan erg goed meisjes versieren

■ gaat graag uit, maar heeft altijd te weinig geld

■ is horend, maar kan wel goed gebaren; zijn ouders zijn doof

☺ Fatima (18 jaar)

☺ doet havo

☺ is een vrolijk meisje, dat veel lacht

☺ houdt van winkelen

☺ kan erg goed mooie kleren uitzoeken voor zichzelf en anderen

☺ mag van haar ouders nooit uitgaan, maar soms doet ze het stiekem toch

☺ is slechthorend

♣ Marieke (18 jaar)

♣ werkt bij een supermarkt

♣ wordt snel boos

♣ houdt van spannende dingen zoals parachutespringen en klimmen in de bergen

♣ kan erg grappig zijn

♣ heeft een hekel aan feestjes

♣ is horend

Ik ben verliefd op
je vriendin.

Ik wil alleen op vakantie.

Ik wil samen met jou naar
een pornofilm kijken.

We gaan lekker samen
op vakantie.

Ik wil pas vrijen als we
getrouwd zijn.

We mogen geen ruzie
maken.

Dit mag je nooit aan
iemand anders vertellen.

Mijn vriend(in) is homo
(lesbisch) geworden. Ik wil
hem (haar) niet meer zien.

Lesbische vrouwen
lijken op mannen.

Ik wil dat je me alles
vertelt.

Ik houd van kinderen.

Als je dikker wordt,
dan moet ik je niet meer.

Ik wil dat we iedere
zondag bij mijn ouders
gaan eten.

Ik wil later een eigen huis.

Ik heb lekker
gemasturbeerd.

Ik wil niet dat je gebaren
maakt bij mij thuis.

Ik wil later geen kinderen.

Ik kleed me graag
als iemand van het
andere geslacht.

Ik heb een hekel aan
jouw ouders.

Als we zwanger worden,
dan doen we een abortus.

Ik wil alles weten over
je vroegere liefdes.

Mijn vrienden vinden
jou stom.

Wat zie je er weer
stom uit.

Ik wil later het
huishouden doen.

Ik wil alleen uit
kunnen gaan.

Je adem stinkt.

Mijn familie baalt ervan
dat jij doof bent.

Ik weet niet of ik
altijd bij je blijf.

Soms twijfel ik aan
onze relatie.

Ik wil dat jouw ouders
een gebarencursus
gaan doen.

TV-programma's

Opdracht: Bespreek de vragen in kleine groepjes.

1. Over welke serie wil je de vragen beantwoorden?
2. Welke beroepen hebben de mannen in deze serie?
3. Welke beroepen hebben de vrouwen in deze serie?
4. Welke taken in het huishouden of in het werk nemen de mannen/jongens op zich in deze serie?
5. Welke taken in het huishouden of in het werk nemen de vrouwen/meisjes op zich in deze serie?
6. Wat kun je vertellen over de vriendschap of relatie tussen vrouwen/meisjes in deze serie? Wat is er gewoon aan en wat is er bijzonder aan?
7. Wat kun je vertellen over de vriendschap of relatie tussen mannen/jongens in deze serie? Wat is er gewoon aan en wat is er bijzonder aan?
8. Wat kun je vertellen over een liefdesrelatie in deze serie? Welke rol speelt de vrouw en welke rol speelt de man? Wat is er gewoon aan en wat is er bijzonder aan?
9. Is er een homoseksuele relatie in deze serie? Hoe wordt deze uitgebeeld? Wat is er gewoon aan en wat is er bijzonder aan?
10. Wordt er ook aan seks gedaan in deze serie? Hoe weet je dat? Wordt er veilig gevreeën? Komt er overspel in voor? Wordt er snel met elkaar gevreeën of juist niet?

Kan dit? Of kan dit niet?

Flirten met anderen, terwijl je een relatie hebt.

Seks hebben tegen je zin, om je vriend/vriendin een plezier te doen.

Naar bed gaan met verschillende partners.

Niet meer omgaan met je vriend/vriendin omdat hij/zij je geliefde niet leuk vindt.

Uitgaan met vrienden of vriendinnen zonder je vriend/vriendin.

Liegen tegen je ouders over je vriend/vriendin.

Flauwe grappen over je vriend/vriendin maken tegen anderen.

Uitgaan met iemand uit een andere cultuur.

Naar een psycholoog gaan als je problemen hebt met seks.

Naar bed gaan met iemand, zonder verliefd op hem/haar te zijn.

Seks weigeren.

Tongzoenen met je vriend(in) als je bij iemand op bezoek bent.

De baas spelen of de ander de baas laten spelen.

Niet praten over je gevoelens en hoe het voor je is – niet luisteren als de ander praat over zijn/haar gevoelens.

Liegen tegen je vriend/vriendin omdat je denkt dat de waarheid hem/haar zal kwetsen.

Aan soloseks doen (masturberen).

Seks voor het huwelijk hebben.

Je horende vriend/vriendin eist dat je meegaat naar de verjaardag van zijn/haar horende familie.

Wie neemt het meeste risico?

1. Erwin

Erwin is homo. Hij heeft al drie jaar een relatie met John. John heeft vroeger verschillende andere relaties gehad. Soms vrijt John ook nu nog met een andere man. Erwin vrijt alleen met John.

Erwin vindt het niet leuk dat John soms met anderen vrijt, maar Erwin accepteert het wel. Erwin en John zorgen ervoor dat ze altijd veilig met elkaar vrijen.

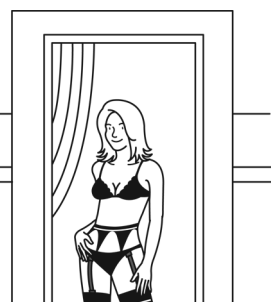
2. Yasmina

Yasmina is 18 jaar. Ze chat veel op de computer. Zo heeft zij Bert leren kennen. Zij hebben elkaar nu drie keer gezien. Bert wil vrijen, maar Yasmina wil maagd blijven. Bert zegt tegen Yasmina dat ze met hem moet vrijen. Yasmina zegt dat ze Bert wel wil pijpen. Maar Yasmina durft niet te zeggen dat Bert dan een condoom moet gebruiken.

3. Wendy

Wendy is al ongeveer tien jaar prostitué. Ze wil dat al haar klanten een condoom gebruiken. De meeste klanten doen dat wel. Maar sommige klanten niet.

4. Nico

Nico is 18 jaar. Hij heeft vijf maanden verking met José. José gebruikt de pil. Een condoom vindt Nico niet nodig. José en hij vrijen alleen met elkaar. Dat weet hij zeker. José heeft vroeger drie vriendjes gehad en Nico heeft al vier vriendinnen gehad.

Het verhaal van Miriam en Joost

Opdracht 1: Verdeel de rollen. Wie is Mirjam en wie is Joost?

Is duidelijk wie Mirjam en wie Joost speelt? Dan mag je vanaf nu niet meer samen overleggen.

Opdracht 2: Lees het verhaal en maak het samen af op een vel papier. Degene die Joost speelt, schrijft op wat Joost zegt. Degene die Miriam speelt, schrijft op wat Miriam zegt.

Opdracht 3: Hoe gaat het gesprek verder? Maak samen het verhaal af, op dezelfde manier als bij opdracht 2. Loopt het goed af, of slecht?

Is het verhaal klaar? Dan mogen jullie weer samen praten.

Het verhaal van Miriam en Joost

Miriam en Joost hebben nu al tien maanden en drie dagen verkering.

Ze zijn erg verliefd. Ze hebben nog maar drie keer ruzie gehad.

De eerste ruzie was in de disco.

Joost bleef heel lang weg toen hij twee biertjes ging halen.

Miriam moest lang wachten en was daar boos over.

Bij de tweede ruzie was Joost boos op Miriam.

Toen Joost op bezoek was, ging Miriam steeds sms'en met een vriendin.

Joost vond dat erg vervelend.

De derde keer ging de ruzie over condooms.

Joost vertelde dat hij condooms vervelend vindt.

Hij wil geen condooms gebruiken.

Miriam zei dat zij geen aids wil krijgen.

Toen werd Joost heel boos. Hij zei: 'Ik heb geen aids, stomme trut.'

Miriam en Joost hebben die laatste ruzie nog niet uitgepraat.

Eigenlijk wil Miriam graag met Joost vrijen, maar dan moet Joost wel een condoom gebruiken.

Joost vindt een condoom niet nodig. Miriam slikt de pil. Dat is toch genoeg?!

Miriam durft niet te vertellen dat zij al één keer eerder met een jongen gevrijd heeft.

Ze heeft toen gevrijd zonder condoom. Na het vrijen vond Mirjam zichzelf erg storm.

Ze wil niet nog een keer vrijen zonder condoom.

Joost wil ook graag met Mirjam vrijen. Maar hij vindt condooms vervelend. Omdat hij zenuwachtig is, kan hij misschien het condoom niet goed omdoen. Als hij het condoom niet snel en goed omdoet, dan lacht Miriam hem misschien uit. Trouwens, Joost weet heel zeker dat hij geen aids heeft. Want hij is nog nooit met iemand naar bed geweest. Hij is nog maagd. Maar dat durft hij niet te zeggen. Dat is toch stom?

Op een avond krijgt Joost van Miriam een cadeautje. Hij pakt het uit. Het zijn condooms.

Joost zegt:

Miriam reageert:

En Joost weer:

En Mirjam weer:

Joost:

Mirjam:

Het verhaal van Riekje en Remco

Opdracht 1: Verdeel de rollen. Wie is Riekje en wie is Remco?

Is duidelijk wie Riekje en wie Remco speelt? Dan mag je vanaf nu niet meer samen praten of overleggen.

Opdracht 2: Lees het verhaal en maak het samen af op een vel papier. Degene die Remco speelt, schrijft op wat Remco zegt. Degene die Riekje speelt, schrijft op wat Riekje zegt.

Opdracht 3: Hoe gaat het gesprek verder? Maak samen het verhaal af, op dezelfde manier als bij opdracht 2. Loopt het goed af, of slecht?

Is het verhaal klaar? Dan mogen jullie weer samen praten.

Het verhaal van Riekje en Remco

Remco en Riekje komen elkaar tegen in Spanje, in de disco.

Als Riekje Remco ziet, vindt ze hem meteen heel erg leuk.

Ze probeert contact te maken met Remco.

Dat vindt ze wel eng, maar Remco ziet er zo leuk uit. Ze wil met hem praten!

Riekje pakt een sigaret en vraagt of Remco een vuurtje heeft.

Remco begint te lachen.

Riekje raakt daardoor even in de war. Lacht hij haar uit?

Maar dan zegt Remco: 'Ik heb altijd een vuurtje bij me, en zeker voor jou.'

Hij neemt haar mee naar de dansvloer en ze dansen de hele avond.

Nu is het midden in de nacht. Het is tijd om terug te gaan naar de camping.

Remco weet zeker dat hij deze nacht met Riekje zal slapen en vrijen...

Remco zegt dat hij heel erg verliefd is op Riekje.

En Riekje zegt dat zij heel erg verliefd is op Remco.

Remco zoekt in zijn achterzak naar een condoom.

Remco zegt:

Riekje antwoordt:

En Remco zegt weer:

En Riekje:

Remco:

Riekje:

Het verhaal van Lies en Raoul

Opdracht 1: Verdeel de rollen. Wie is Lies en wie is Raoul?

Is duidelijk wie Lies en wie Raoul speelt? Dan mag je vanaf nu niet meer samen praten of overleggen.

Opdracht 2: Lees het verhaal en maak het samen af op een vel papier. Degene die Raoul speelt, schrijft op wat Raoul zegt. Degene die Lies speelt, schrijft op wat Lies zegt.

Opdracht 3: Hoe gaat het gesprek verder? Maak samen het verhaal af, op dezelfde manier als bij opdracht 2. Loopt het goed af, of slecht?

Is het verhaal klaar? Dan mogen jullie weer samen praten.

Het verhaal van Lies en Raoul

Lies en Raoul hebben verkering.

Het gaat nu erg goed.

Het is één keer uit geweest. Toen hebben ze elkaar twee lange dagen niet gezien. Raoul heeft die twee dagen bij de telefoon zitten wachten. Hij verwachtte dat Lies hem zou bellen om het goed te maken.

Vanavond zijn de ouders van Raoul niet thuis. Ze zijn naar een feestje.

Raoul heeft Lies gevraagd of zij wil komen.

Dat wilde Lies wel.

En nu liggen ze samen op de bank voor de tv. Ze liggen in elkaars armen.

Ze kijken samen naar een film en hebben cola, bier en een zak chips op tafel staan.

Wat wil je nog meer?

Raoul wil eigenlijk wel meer.

Maar hij heeft het nog nooit gedaan. En hij vraagt zich af of je aids kunt krijgen van de eerste keer samen vrijen.

Op de tv schieten cowboys elkaar van het paard.

Lies gaat nog dichterbij Raoul aan liggen.

‘Zullen we boven in bed gaan liggen?’ vraagt Raoul.

Lies zegt niets. Ze schrikt er een beetje van.

Ik moet oppassen, denkt ze. Ik wil niet zwanger worden en ik wil geen aids krijgen.
Op de tv geeft een cowboy een zoen aan een mooie vrouw.

Op hetzelfde moment zeggen Lies en Raoul:

Ze lachen. Dan zegt Lies:

En Raoul:

En Lies:

Raoul:

Planningsformulier klas 6

Lesactiviteiten	Datum activiteit	Opmerkingen
1. Hoe zie ik mezelf?		
2. Seks-stress		
3. Zwanger...en dan		
4. Jij bent mijn vriend(in), omdat...		
5. Soorten vriendschappen		
6. Mijn vriend(in) zegt...		
7. Stereotypen en seks in tv-programma's		
8. Oké of niet?		
9. Seks en geld		
10. Risico nemen		
11. En toen?		

Planningsformulier klas 6

Lesactiviteiten	Datum activiteit	Opmerkingen
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		

